

Barbara Kotlicka-Żaczek

NIEKTÓRE ASPEKTY IDIOMU JAKO SPECYFICZNEJ
STRUKTURY JĘZYKOWEJ

Streszczenie. Artykuł omawia cechy charakterystyczne idiomu jako specyficznej struktury językowej. Ze względu na ogromną popularność idiomów we współczesnym języku angielskim konieczne jest jak najszersze stosowanie idiomów w nauczaniu języka angielskiego.

Na tle bogactwa struktur językowych idiomy stanowią swoistą grupę, wyróżniającą się specyficznymi cechami. Termin "idiom" (z greckiego idioma - specyficzna frazeologia) usiłowano zdefiniować wielokrotnie. Oto jaką definicję idiomu podaje "The Oxford Dictionary":

"idiom is a specific character of a language, expression peculiar to a language"[1]

(idiom tworzy specyficzny charakter języka, wyrażenie specyficzne dla danego języka).

Wg Chambersa idiom to "an expression characteristic of a particular language not logically or gramatically expliable"[2]

(wyrażenie charakterystyczne dla danego języka, nie dające się wyjaśnić ani logicznie, ani gramatycznie). W. Mc Mordie w swojej przedmowie do "English Idioms and How to Use Them" podaje następujące określenie pojęcia idiomu: "under idiom we include peculiar uses of particular words and also particular phrases or turns of expressions which from long usage have become stereotyped in English"[3] (pod

pojęciem idiomu uwzględniamy specyficzne zastosowanie poszczególnych słów, względnie zwrotów, które wskutek długoletniego używania stały się zwrotami stereotypowymi w języku angielskim).

Sumując cechy idiomu wyodrębnione w powyższych definicjach możemy założyć, że idiom to specyficzna struktura językowa, charakterystyczna dla danego języka oraz zaakceptowana przez dane społeczeństwo.

We wszystkich cytowanych określeniach idiomu powtarza się sformułowanie "wyrażenie specyficzne" względnie "specyficzne zastosowanie".

Zastanówmy się, na czym polega owa specyfika idiomu. Co wyróżnia idiom od innych struktur językowych?

Przede wszystkim idiom stanowi nierozdzielalną całość językową nie podlegającą żadnym zmianom. Żadna z części składowych wyrażenia idiomatycznego nie może ulec wymianie. Weźmy np. pod uwagę powszechnie znany idiom "to beat about the bush". Gdybyśmy spróbowali wymienić przedimek określony "the" na przedimek nieokreślony "a", otrzymalibyśmy prawdopodobną gramatycznie w języku angielskim strukturę "to beat about a bush". Żaden jednak rodowity Anglik nie uznałby jej za prawidłowy idiom. To samo zaistniałoby, gdyby liczbę pojedynczą zmienić na liczbę mnogą. Otrzymalibyśmy wtedy wyrażenie "to beat about the bushes", co również jest dopuszczalne z punktu widzenia morfologii, natomiast niszczy strukturę idiomatyczną, zaakceptowaną przez społeczeństwo angielskie.

Kolokwialny idiom "Bob's your uncle" używany jest tylko w formie skróconej, natomiast dziwacznie brzmi dla Anglika pełna forma "Bob is your uncle".^{*} Zmiana formy skróconej na pełną może tu również sugerować dosłowne znaczenie przytoczonego zdania (tzn. że człowiek o imieniu Bob jest twoim wujem).

Z punktu widzenia strukturalizmu idiomy można by zakwalifikować do tzw. "marked members" (członów cechowanych).

Jak zauważa Quirk w "English Language and the Structural Approach" - "the consideration of pairs like "dog" and "bitch", suggest another concept which is emphasized in the structural approach - the notion of marked and unmarked members, especially of contrasting relationship"^[4] (przeanalizowanie takich par wyrazów jak "pies" i "suka" sugeruje następne pojęcie podkreślone w ujęciu strukturalistycznym - a mianowicie pojęcie członów cechowanych i niecechowanych, szczególnie w zestawieniach kontrastowych).

Porównajmy dwa konteksty, w jakich może wystąpić wyrażenie "to pull one's leg". Wyobraźmy sobie np. sytuację, w której dwoje dzieci bawi się tarמושząc się wzajemnie i nagle jedno z nich krzyczy "Stop pulling my leg. It hurts. (Przestań mnie ciągnąć za nogę. To boli).

Wyrażenie "stop pulling my leg" posiada tu dosłowne znaczenie, a więc moglibyśmy przetłumaczyć je prawidłowo wyszukując w słowniku poszczególne słowa. Z punktu widzenia znaczeniowego zaliczylibyśmy je do członu niecechowanego. Jeśli jednak to samo wyrażenie pojawi się w innym kontekście np. osoba x żartuje sobie z osoby y, osoba y może na to zareagować słowami "stop pulling my leg. I don't like it" (Przestań sobie ze mnie żartować. Nie lubię tego). Kontekst warunkuje tu znaczenie wyrażenia i tłumaczenie dosłowne poszczególnych wyrazów nie ma sensu. Strukturę tę musimy traktować jako całość - stanowi więc ona zwarty człon nacechowany znaczeniowo.

Idiomy są nieodłączną częścią współczesnego języka angielskiego zarówno mówionego, jak i pisanego i bez ich poznania nie można mówić o zgłębieniu języka. Mc Mordie w przedmowie do "English Idioms" stwierdza, że "idiomatic expressions are to be found in the daily speech of English people rather than in elaborate polished composition.

Likewise, on the radio, in novels, newspaper and magazine articles and books of travel idiomatic turns of expression abound".[5] (wyrażenia idiomatyczne znajdujemy częściej w codziennym języku Anglików niż w długich, wygładzonych stylistycznie wypracowaniach. W idiomy obfitują także audycje radiowe, powieści, artykuły w gazetach i w broszurach podróżniczych)

W powieści H. Bates'a "When the Green Woods Laugh" znajdujemy zabawną scenkę, która podkreśla znaczenie idiomów w mowie potocznej. Według słów jednego z bohaterów powieści idiom "not on your nelly" "is an expression in the current vernacular".[6]

Swą popularność idiomy zawdzięczają przede wszystkim obrazowości oraz niezwyklej precyzji wypowiedzi. Idiom "the hair of the dog that bit you", co można chyba najlepiej przetłumaczyć na język polski jako "klin klinem", swą barwnością wypowiedzi przykuwa uwagę słuchacza. Zabawny zestaw słów idiomu "I feel like a bear with a sore head" używanego najczęściej do określenia samopoczucia po suto zakrapianym przyjęciu obrazowo sugeruje słuchaczowi czy czytelnikowi nastrój mówcy.

Do zilustrowania precyzji i zwięzłości wypowiedzi idiomatycznych niech nam posłuży idiom "to take for granted". F. Wood tłumaczy go w następujący sposób: "accept as a fact that doesn't need any confirmation or verification".⁷ Aby zastąpić to króciutkie wyrażenie składające się z zaledwie 3 słów, autor musiał posłużyć się skomplikowanym zdaniem. Idiomy stanowią więc dla nas ogromną pomoc w formułowaniu zwięzłych, soczystych - a co najważniejsze - współczesnych językowo wypowiedzi. Człowiek, który potrafi posługiwać się językiem angielskim według zasad gramatyki tradycyjnej, ale nie orientuje się w znaczeniu idiomów względnie unika ich stosowania, naraża się na zarzut

sztynności językowej, określanej przez Anglików zdaniem "he talks like a book".

Trudno jest więc wyobrazić sobie naukę języka angielskiego bez uwzględnienia w niej roli idiomów, skoro, jak stwierdza A. Prejbisz w artykule "Postulat komunikatywności w nauczaniu języka obcego", efektem nauczania języka powinna być umiejętność posługiwania się językiem w typowych sytuacjach życia codziennego oraz umiejętności korzystania z prasy codziennej i czasopism zawodowych.

Idiomy przysparzają jednak wiele trudności w procesie nauczania języka angielskiego zarówno lektorowi, jaki studentom. Na ogół podręczniki języka angielskiego dostępne polskim studentom podają zbyt mało idiomów oraz za rzadko wprowadzają świeżo powstałe wyrażenia, aktualnie używane w Anglii ("thumbing a lift"[9] w III tomie podręcznika Candlina zamiast powszechnie obecnie używanego "hitch-hiking"). Lektor musi więc często sam uzupełniać braki w tym zakresie posługując się słownikami idiomów względnie współczesną literaturą. I tu powstaje pierwszy poważny problem: jak przeprowadzić selekcję idiomów, które idiomy należą do częściej używanych, a które używa się sporadycznie.

F. Wood w książce "English Verbal Idioms" przestrzega przed obarczaniem pamięci idiomami rzadko używanymi, które stanowią tylko balast dla uczącego się, nie przynosząc istotnych korzyści w procesie komunikacji (np. idiomy "to grease the palm" lub "to pass the time of the day"). Selekcja odpowiednich idiomów odgrywa więc bardzo istotną rolę w procesie nauczania.

Słowniki idiomatyczne dzielą się na kilka rodzajów — jedne grupują idiomy według części mowy dominujących dany idiom, np. verbal idioms, noun idioms itd.; inne grupują idiomy wokół jednego słowa powtarzającego się w poszczególnych idiomach, np. zbiór idiomów ze słowem "heart" lub "end" niektóre wreszcie grupują idiomy kontekstowo (Sz.Ko-

byłański "Situational English" lub Johnson "More English Occasions"). Zbiory idiomów charakterystycznych dla danej sytuacji są bardzo korzystne zarówno dla lektora, jak i studenta, ponieważ najpierw podają konkretną sytuację, a potem zwroty idiomatyczne, jakie mogą być przydatne w tej sytuacji. Nieocenioną pomocą przy wyborze idiomów są wszelkie słowniki, które określają użyteczność danego idiomu w zastosowaniu językowym. F. Wood w "English Verbal Idioms" zaznacza obok każdego hasła, czy idiom ten jest często używany oraz czy używa się go raczej w mowie potocznej czy też można go zastosować również w języku pisanym. Po dokonaniu selekcji najużyteczniejszych idiomów przystępujemy do wprowadzenia nowych idiomów.

Skoro idiomy są strukturami warunkowanymi przez znaczenie, nie można użyć ich bez dokładnego sprecyzowania kontekstu, w jakim dany idiom występuje. Lektor musi więc skrupulatnie przygotować odpowiednie sytuacje, w jakich dany idiom może się pojawić i zaprezentować je studentom. Warto tu skorzystać z pomocy książki F. Johnsona "More English Occasions", gdzie autor dobiera charakterystyczne i żywe sytuacje przy tłumaczeniu poszczególnych idiomów.

Część idiomów angielskich posiada dosłowne odpowiedniki w języku polskim. Toteż posługiwanie się tłumaczeniem wydaje się tu całkiem uzasadnione, np. idiom "thick-skinned" - "gruboskórny" można wyjaśnić bez kłopotu przekładając go na język polski, natomiast wyjaśnienie kontekstu, w jakim można ten idiom stosować, byłoby żmudne i pochłaniające czas (podobnie idiomy "to play second fiddle" itd.).

Przekład z języka angielskiego na polski można stosować wyłącznie w odniesieniu do idiomów, które posiadają taką samą strukturę składową oraz są stosowane w tych samych sytuacjach.

Ponieważ idiomy stanowią pewną nierozzerwalną całość językową, musimy kłaść nacisk na to, aby studenci przyswaja-

li sobie od razu całe wyrażenie. Hornby do definicji idiomu dodaje uwagę: "idiom is a succession of words that must be learnt as a whole"[1] (następstwo słów, którego znaczenia trzeba się uczyć jako całości).

Przy wprowadzeniu nowych idiomów można skorzystać z piosenek współczesnych, które często są prawdziwą kopalnią najbardziej stosowanych obecnie idiomów. Przykładem może tu być popularna wśród młodzieży piosenka "Lady Madonna" (słowa napisali Paul McCartney i John Lennon). Piosenka składa się z kilku krótkich zwrotek, które są doskonałą, zwięzłą ilustracją idiomu "to make ends meet", przy czym sam idiom powtórzony jest kilkakrotnie. Taki sposób wprowadzenia idiomu nie tylko przyczynia się do uatrakcyjnienia lektoratu, ale również ułatwia przyswojenie sobie nowej struktury przez studentów.

Z uwagi na szerokie zastosowanie idiomów we współczesnym języku angielskim lektor powinien kłaść nacisk na wzbogacenie słownictwa studentów uzupełniając go najczęściej używanymi idiomami. Specyficzna struktura idiomu jako zjawiska językowego wymaga jednak od lektora dokładnego opracowania metod wprowadzenia idiomów, tak aby uczenie nowych struktur idiomatycznych było efektywne oraz przynosiło satysfakcję z poznania żywego języka zarówno lektorowi, jak i studentom.

LITERATURA

- [1] The Oxford Dictionary of English Etymology, ed. by C. T. Omons Oxford Clarendon Press, 1967, s. 460.
- [2] Chamber's 20th Century Dictionary, ed. by A.M. Mc Donald, 1972.
- [3] W. Mc Mordie, English Idioms and How to Use Them, London, Oxford Univ. Press, 1970, s. 6.

- [4] R. Quirk, *English Language and the Structural Approach in The Teaching of English*, Oxford Univ. Press, 1959, s. 29.
- [5] W. Mc Mordie, *op. cit.*, s. 7.
- [6] H. E. Bates, *When the Green Woods Laugh*, Penguin Books, 1972, s. 135.
- [7] F. Wood, *English Verbal Idioms*, London, Mac Millan and Co Ltd, 1969.
- [8] A. Prejbisz, *Postulat komunikatywności w nauczaniu języka obcego*, "Języki Obce w Szkole", 1972, nr 2, s. 77.
- [9] E. Frank Candlin, *Present Day English for Foreign Students*, Book 3, Wiedza Powszechna, 1969.
- [10] A. Johnson, *More English Occasions*, Langmans, 1963.
- [11] Hornby, *The Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Gatenby, Wakefield 1963, s. 487.
- [12] John Braine, *Room at the Top*, Penguin Books, 1973.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИДИОМА КАК СПЕЦИФИЧЕСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ СТРУКТУРЫ

Р е з ю м е

Статья обсуждает характерные черты идиома как специфической языковой структуры. В связи с огромной популярностью идиомов в современном английском языке необходимо широчайшее применение идиомов при обучении английскому языку.

SOME ASPECTS OF IDIOMS AS SPECIFIC LINGUISTIC STRUCTURES

S u m m a r y

The article presents characteristic features of idioms as specific linguistic structures. Due to the wide-spread popularity of idioms in the contemporary English language, it is necessary to introduce idioms as often as possible in teaching English as a foreign language.